

ZEYD b. SÜHÂN

sihatinden şüphe edilen bazı övgü sözleri (meselâ bk. İbn Sa'd, VI, 123; Hatîb, VIII, 440; İbn Hacer, I, 582-583) kendisine atfedilen tasavvufî şahsiyetine güç kazandıran rivayetlerdir. Az rivayeti bulunan ve güvenilir bir râvi diye tanıtılan Zeyd'in (İbn Sa'd, VI, 126) Hz. Ömer, Hz. Ali, Übey b. Kâ'b ve Selmân-ı Fârisî'den rivayetleri vardır. Ondan da Ebû Vâil Şakik b. Seleme, Ayzâr b. Hureys ve Sâlim b. Ebû'l-Ca'd gibi şahıslar hadis rivayet etmiştir. Zeyd gibi kardeşleri Sa'saa ve Seyhân da Abdülkaysoğulları'nın önde gelen hatiplerinden olup Sa'saa aynı zamanda Muâviye döneminin meşhur muhaliflerindedir. Zeyd'in Ümmü'l-Esved adında bir kızından da bahsedilmektedir (İbn Asâkir, XIX, 435).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 123-126; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 439-440; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 557-561; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XIX, 429-447; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 137-144, 228, 232; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, II, 291-292; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 525-529; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1998, X, 258-260, 277-278, 339, 439, 446, 448; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 582-583; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 255-257.

HALİT ÖZKAN

ZEYD b. VEHB

(زيد بن وهب)

Ebû Süleymân Zeyd
b. Vehb el-Cühenî el-Kûfî
(ö. 83/702)

Muhadramûndan.

Medine'nin batısındaki Yenbu' bölgesine yerleşmiş bulunan kabilesi Cüheyne'nin diğer mensuplarıyla birlikte hicretin hemen ardından müslüman oldu, fakat Hz. Peygamber'i göremedi. Kabilesinden bir heyetle birlikte son günlerinde Resûl-i Ekrem'i ziyaret etmek üzere yola çıktıysa da heyet Medine'ye varmadan Resûl-i Ekrem vefat etti. İbn Hacer, Zeyd'in İbn Hazm tarafından sahâbi sayılmasını eleştirir (*el-İşâbe*, I, 583-584). Hz. Ömer devrinde Azerbaycan'ın fethine katıldı. Bu dönemde bir süre Medine'de ikamet edip daha sonra Kûfe'ye yerleşti. Cemel, Siffîn ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali'nin safında yer aldı. Hz. Ali'nin önde gelen adamları arasında gösterilen Zeyd'in Deyrülcemâcım savaşının ardından 83 (702) yılının sonlarında vefat ettiği bilgisi (İbn Sa'd, VI, 103) daha çok kabul görmekte birlikte, bazı rivayetler onun vefatını 97 (716) yılına kadar götürmektedir.

Sika ve kesîrül'-hadîs gibi sıfatlarla tanıtılan Zeyd'den gelen rivayetler *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır. Zeyd, Hz. Ömer, Osman, Ali, Berâ b. Âzib, Ebû Zer el-Gifârî, Huzeife b. Yemân ve Abdullah b. Mes'ûd gibi sahâbilerden rivayette bulunmuş, kıraat ilmini İbn Mes'ûd'dan tahsil etmiştir. Kendisinden A'meş, İsmâil b. Ebû Hâlid, Hammâd b. Ebû Süleyman, Hakem b. Uteybe, Ebû İshak es-Sebîî gibi tâbiîn âlimleri hadis rivayet etmiştir. Hz. Ali'yi desteklemekle beraber halife Osman'ın aleyhinde faaliyette bulunmadığından ricâl âlimleri kendisine Şîlik isnat etmemiştir. Fesevî'nin Zeyd'in hadislerinde birtakım kusurların görüldüğü yolundaki sözü kabul görmemiş, Zehebî ve İbn Hacer, Fesevî'nin tenkitlerinin isabetsiz olduğunu söylemiştir (Fesevî, II, 768-771; Zehebî, II, 107; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 569). Zeyd'in, vaktini ibadet ve taatle geçirdiği, şehir dışına da ancak cihad, hac veya umre amacıyla çıktığı zikredilmektedir (Ebû Nuaym, IV, 171). Hz. Ali'nin hutbelerinden oluşan bir derleme Zeyd b. Vehb'e nisbet edilmekte (Ebû Ca'fer et-Tûsî, s. 131), bu derlemenin, aralarında İsmâil b. Mihrân es-Sekûnî'nin *Kitâbü Huṭabi emîri'l-mü'minîn*'i, Nasr b. Müzâhim'in *Kitâbü Vak'ati Şiffîn*'i ve Şerîf er-Radî'nin *Nehcü'l-belâğası* gibi kitapların bulunduğu bazı eserlere kaynaklık ettiği belirtilmektedir (Modarressi, s. 81-82; *DİA*, XXXII, 539).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 102-103; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 768-771; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 171-174; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist* (nşr. Cevâd el-Kayyûmî), [baskı yeri yok] 1417 (Müessesetü neşri'l-fekâhe), s. 130-131; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 111-115; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 107; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 583-584; a.mlf., *Hedyü's-sârî* (nşr. Abdülaziz b. Bâz), Beyrut 1416/1996, s. 569; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-hufâz ve'l-muhaddîşin*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, IV, 5-17; Hossein Modarressi, *Tradition and Survival: A Bibliographical Survey of Early Shi'ite Literature*, Oxford 2003, s. 80-82; Seyyid Mehdi Hâirî, "Zeyd b. Vehb", *DMT*, VIII, 587; İsmail Durmuş, "Nehcü'l-belâğa", *DİA*, XXXII, 539.

HALİT ÖZKAN

ZEYDİYYE

(الزيدية)

Taberistan, Deylem ve Gilân'da
hüküm süren bir devlet
(864-1526).

Sarp dağlarla çevrili Taberistan ve Deylem, Abbâsî halifelerinin takibatına mâruz kalan muhalifler için korunaklı bir sığınak durumundaydı. Buraya sığınanlar ara-

sında Hz. Ali evlâdından bazı kimseler de vardı. Abbâsîler'e itaat etmemekte direnen Taberistan-Deylem halkının Ehl-i beyt mensuplarına kucak açması gelenlerin sayısını arttırdı ve takibata uğrayan Ali evlâdının Taberistan-Deylem dağlarına sığınması neredeyse bir âdet haline geldi. Taberistan-Deylem arasındaki Rûyân bölgesine yerleşen Zeydîler bölgede mezheplerini yaymaya başladılar. Ali evlâdının ileri gelenlerinden olan Yahyâ b. Ömer et-Tâlibî el-Hüseynî'nin 250 (864) yılında Kûfe'de çıkardığı isyanın bastırılması ve Yahyâ b. Ömer'in öldürülmesinin ardından Abbâsî Halifesi Müstaîn-Billâh, Tâhirîler'in Irak ve Haremeyn Valisi Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'e Taberistan ve Deylem'deki bazı arazileri de içine alan iktâlar vermişti. Bu durum bölge halkının Tâhirî yönetimine karşı duyduğu nefreti isyana dönüştürdü. Deylemîler, güçlerini arttırmak için Taberistan'daki Alevîler'in ileri gelenlerinden Muhammed b. İbrâhim'e haber gönderip ona biat edeceklerini bildirdiler. Kendisinin buna lâıyk olmadığını söyleyen Muhammed onlara Hz. Hasan'ın soyundan gelen kayınbiraderi Hasan b. Zeyd el-Alevî'yi tavsiye etti.

Yahyâ b. Ömer'in isyanına katıldıktan sonra Kûfe'den kaçıp bölgeye sığınan Hasan b. Zeyd el-Alevî bu sırada Rey'de bulunuyordu. Deylemîler'in teklifini kabul etti ve Taberistan'ın Abbâsîler'le sınır bölgesi olan Rûyân'a geldi. Bölgedeki Ehl-i beyt mensuplarının yanı sıra Deylem, Kelâr, Şâlûs ve Rûyân halkının biatını alıp Taberistan ve Deylem Zeydîleri (Aleviyye) adıyla bir devlet kurdu (250/864). Çevrede hâkimiyeti sağladıktan sonra Âmül'ü ve Taberistan âmilinin oturduğu Sâriye'yi (Sârî) ele geçirdi. Bölgeyi geri almaya çalışan Tâhirî kuvvetleriyle mücadelesini sürdürdü. Rey'i de Tâhirîler'den aldı ve buraya Tâlibîler'den Muhammed b. Ca'fer'i vali tayin etti. Tâhirî kuvvetleri karşısında yenilen Muhammed, Taberistan'ı onlara terketmek zorunda kaldıysa da Hasan b. Zeyd'in gönderdiği kuvvetler kısa süre sonra Rey'i geri almayı başardı (251/865). 255 (869) yılında Zeydîler, Abbâsî ordusu karşısında yenilgiye uğrayıp tekrar Deylem'e çekildiler, fakat iki yıl sonra Cürcân'ı ele geçirip Tâhirîler'in Horasan'daki itibarını büyük ölçüde sarstılar. Hasan b. Zeyd, bu arada Ya'kûb b. Leys es-Saffâr ile de savaşmak zorunda kaldı; Sâriye'ye ve Âmül'e giren Ya'kûb'un şiddetli yağmurlar yüzünden çekilmesinin ardından tekrar Taberistan'a hâkim oldu (260/874). "Dâi-i Kebîr" ve "Dâi-